

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра фінансів
(найменування кафедри)

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(шифр та найменування спеціальності)
за магістерською програмою професійного спрямування
 Фіскальне та митне адміністрування
(назва магістерської програми)

на тему: **«Пенсійне забезпечення в Україні: проблеми та шляхи
вирішення»**

Виконавець:

студентка факультету фінансів та банківської
справи

Багрянцева Тетяна Віталіївна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

к.е.н., доцент

(науковий ступінь, вчене звання)

Курганська Елеонора Іванівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми: Пенсійні системи з'явилися багато років тому, відбулося багато етапів їх реформування, проте сьогодні проблеми пенсійного забезпечення часто спостерігаються і у розвинених країнах. В першу чергу це пов'язано з тим, що під час проведення реформ у минулому не враховували демографічні фактори. У нинішній час в більшості країн світу присутня тенденція уповільнення або навіть скорочення кількості працездатного населення. Одночасно з цим відбувається різке збільшення населення у віці понад 60 років, що призводить до зростання числа пенсіонерів. При цьому вплив демографічних чинників, а також поява нових факторів, що впливають на стан пенсійної системи, були посилені розвитком економіки та зростанням рівня життя населення не тільки у розвинених країнах, але і у тих, що розвиваються. Серед них такі як: збільшення тривалості життя при скороченні народжуваності, що призводить до дисбалансу внесків і виплат; ранній вихід на пенсію, а значить скорочення трудового періоду та періоду сплати внесків; збільшення коефіцієнта залежності та навантаження на працездатне населення.

Пенсійні системи є важливим інструментом державної соціальної політики, а також мають значний вплив на економіку та стан державних фінансів. Видатки на пенсійне забезпечення є одними з ключових елементів в операційних витратах компаній та установ, а також у видатках державного бюджету.

В Україні витрати на дефіцит пенсійної системи у 2019 році становили майже 6 % від ВВП країни, що є найвищим показником у Європі. З кожним роком демографічні процеси, соціальні зміни та економічна криза зумовлюють зростання витрат на фінансування пенсійної системи.

Мета дослідження: узагальнення теоретичних, законодавчих та практичних аспектів розвитку пенсійного забезпечення в Україні та обґрунтування шляхів його вдосконалення.

Завдання дослідження:

- розкрити соціально-економічну сутність пенсійного забезпечення, його складові та принципи функціонування;
- провести огляд моделей та видів пенсійного забезпечення;
- дослідити інституційні засади пенсійного забезпечення;
- визначити завдання та функції Пенсійного фонду України;
- проаналізувати ефективність показників системи пенсійного забезпечення;
- оцінити збалансованість бюджету Пенсійного фонду України;
- дослідити динаміку формування та використання недержавних пенсійних фондів;
- розглянути зарубіжний досвід організації пенсійного забезпечення та можливість його імплементації у вітчизняну практику;
- здійснити прогнозування розміру пенсійної виплати у солідарній пенсійній системі;
- обґрунтувати напрями подальшого реформування державного пенсійного забезпечення.

Об'єкт дослідження: соціально-економічні відносини, що виникають у процесі функціонування Пенсійного фонду України та недержавних пенсійних фондів.

Предмет дослідження: проблеми системи пенсійного забезпечення в Україні та шляхи їх вирішення, прикладні аспекти її реформування.

Методи дослідження: історичний, дедуктивний, індуктивний, графічний, табличний, аналітичний методи, метод аналогії, методи комплексного та статистичного аналізу, систематизації, порівняння та ін..

Інформаційна база дослідження: нормативно-правові положення, законодавчі акти, матеріали річних звітів з офіційних електронних ресурсів Державного комітету статистики, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, дані Пенсійного фонду України, а також наукові публікації українських та закордонних вчених-економістів, підручники, навчальні посібники, статистичні матеріали, як зарубіжних країн, так і України, Інтернет ресурси.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (68 найменувань) та 3-х додатків. Загальний обсяг роботи становить 103 сторінки. Основний зміст викладено на 83 сторінках. Робота містить 14 таблиць, 27 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «*Теоретичні та організаційно-правові основи пенсійного забезпечення*» розглянуто соціально-економічну сутність, принципи, моделі, складові, види та інституційні засади пенсійного забезпечення, а також завдання та функції Пенсійного фонду України.

У другому розділі «*Аналіз практики пенсійного забезпечення в Україні*» проведено моніторинг показників пенсійного забезпечення в Україні, здійснено оцінювання збалансованості бюджету Пенсійного фонду України та досліджено динаміку формування та використання недержавних пенсійних фондів.

У третьому розділі «*Стратегічні орієнтири підвищення ефективності функціонування системи пенсійного забезпечення в Україні*» розглянуто зарубіжний досвід організації пенсійного забезпечення та перспективи його імплементації в Україні, здійснено прогнозування розміру пенсійної виплати у солідарній пенсійній системі та наведено напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. В процесі дослідження було встановлено, що в сучасних умовах пенсійне забезпечення потребує трансформації в напрямі максимальної відповідальності вимогам ринкової економіки. Саме йому належить провідна роль в системі соціального захисту населення, як основної його форми і ґрунтується та

забезпечується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ та організацій, а також бюджетних та інших джерел фінансування. Необхідність утворення і функціонування цієї системи зумовлена наявністю громадян, які в силу різних обставин не мають можливості забезпечувати собі гідне існування або ця можливість істотно обмежена, тобто громадян, котрі не беруть участі у суспільно корисній праці, а тому не можуть утримувати себе за рахунок заробітної плати (доходу).

2. Дослідивши різні погляди науковців, можна узагальнити, що пенсійне забезпечення – це базова й одна з найважливіших соціальних гарантій стабільного розвитку суспільства, оскільки воно безпосередньо стосується всіх його верств; це встановлений державою вид матеріального забезпечення громадян у вигляді пенсій та соціальних послуг, який надається із настанням пенсійного віку, досягненням трудового стажу або у зв'язку з втратою працездатності чи втратою годувальника за рахунок коштів Пенсійного фонду України, Фонду соціального страхування та Державного бюджету.

3. З метою удосконалення функціонування пенсійної системи та забезпечення істотного підвищення рівня доходів пенсіонерів, була започаткована пенсійна реформа, сутність якої полягає у поступовій зміні солідарної системи пенсійного забезпечення на накопичувальну систему за страховим принципом, тобто шляхом впровадження трирівневої пенсійної системи. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку країни діючими є два рівні пенсійної системи: перший рівень – солідарна пенсійна система, яка діє на основі перерозподілу коштів від працездатних громадян непрацездатним і гарантує отримання мінімального розміру пенсії. Одна із головних переваг солідарної пенсійної системи перед приватним пенсійним страхуванням полягає в тому, що виплати індексуються – їхній розмір підвищується відповідно до рівня інфляції; третій рівень – недержавне пенсійне забезпечення, яке діє на добровільних засадах, пенсійні активи захищені від знецінення шляхом інвестування їх в різноманітні інвестиційні інструменти. Учасники системи недержавного пенсійного забезпечення мають пільгове оподаткування і сплату внесків без обмежень, а також спадкоємці можуть отримувати пенсійні виплати. Другий рівень пенсійної системи (накопичувальна система, яка характеризується наявністю у застрахованої особи власних пенсійних рахунків, сплата більших внесків дає можливість отримувати більші виплати, а значить є стимули для того, щоб більше заробляти) досі не запрацював в Україні у зв'язку з відсутністю необхідної нормативної бази та фінансово-економічних умов в економіці.

4. Основними напрямками, за якими здійснювались пенсійні реформи в Україні є: по-перше, застосування параметричних заходів, що спрямовані на зміну окремих параметрів пенсійної системи (страховий стаж, зміна розміру страхових внесків, пенсійний вік тощо); по-друге, проведення структурних змін, що передбачає створення нових інститутів пенсійного страхування. Проте неодноразові спроби проведення реформ і модернізувати державне управління пенсійною системою України не мали результатів, які б відповідали поставленим цілям. Серед можливих

причин невдач можна назвати помилки у виборі моделі реформування пенсійної системи, неузгодженість і слабку вмотивованість діяльності адміністративного апарату та ін..

5. Моніторинг основних показників ефективності системи пенсійного забезпечення України допоміг встановити, що стан пенсійної системи, а також можливості подальшого розвитку безпосередньо залежать від демографічної ситуації в країні. Розвиток тінізації заробітної плати в Україні призводить до низького коефіцієнта навантаження вітчизняної системи пенсійного забезпечення та стійкої тенденції щодо скорочення чисельності зайнятого економічно активного населення України протягом 2015-2019 рр., а переобтяженість різного роду пільгами та привілеями завдають нищівного удару фінансовій стабільності Пенсійного фонду України.

6. Проведений аналіз основних фінансових показників Пенсійного фонду України дає підстави встановити, що високий рівень тіньової економіки, неформальної зайнятості населення та недосконала система адміністрування спричинюють недоотримання Пенсійним фондом України надходжень сум ЄСВ; установлені законом обмеження максимальної бази нарахування єдиного внеску дають змогу страхувальникам ухилятися від сплати ЄСВ; невідшкодування підприємствами Пенсійному фонду України фактичних витрат на виплату та доставку пенсій, призначених особам, які працювали або працюють на підземних роботах, на роботах з особливо шкідливими і особливо важкими умовами праці за списком № 1 та за списком №2, негативно впливають на формування доходів бюджету Пенсійного фонду України та призводять до виникнення дефіциту бюджету Пенсійного фонду України.

7. Дослідження динаміки формування та використання недержавних пенсійних фондів показує, що третій рівень перебуває на початковому етапі розвитку. Основними проблемами, з якими зіткнулись НПФ на ринку фінансових послуг, є: економічна та політична нестабільність, високий рівень інфляції та знецінення національної грошової одиниці; недостатня розвиненість національного фондового ринку, що не дає змоги в повному обсязі реалізовувати всі потенційні можливості використання заощаджень населення (втілених у формі пенсійних активів) в інвестиційних процесах; недосконалість законодавчого забезпечення інвестиційної діяльності НПФ; низький рівень довіри населення до недержавного пенсійного забезпечення, банківської системи та інших фінансових установ; низький фінансовий рівень спроможності громадян для участі у системі недержавного пенсійного забезпечення; недостатня зацікавленість роботодавців у фінансуванні недержавних пенсійних програм для працівників; невирішеність питань стосовно оподаткування та надання податкових пільг у системі недержавного пенсійного забезпечення.

8. Аналіз закордонного досвіду реформування пенсійного забезпечення показав, що практично у всіх країнах світу пенсійна система складається з двох частин: державної та накопичувальної. Як показує практика більшість майбутньої пенсії в результаті складається з виплат саме індивідуальної пенсії, а державні виплати виглядають найчастіше, як гарантований державою мінімум. При цьому, всі

країни в яких в основі лежить солідарна пенсійна система, відчують однакову проблему – з часом пенсіонерів стає більше, ніж працюючих людей і пенсії платити стає нема з чого, або на державу лягають величезні витрати. Накопичувальна пенсійна система та особливо, добровільні індивідуальні внески з часом всюди стануть основою формування пенсії. Зрозуміло, що конкретні заходи й рішення мають обирати уряди країн залежно від конкретних «стартових» умов: стану державного бюджету, ступеня наповненості державного пенсійного фонду, рівня демографічної ситуації, економічних можливостей тощо. Утім, накопичувальні пенсії, які доповнюються цільовими заощадженнями майбутніх пенсіонерів та їх роботодавців, в усьому світі є хорошим рішенням для забезпечення комфортного життя літнім і непрацездатним громадянам .

9. Виявлені при дослідженні існуючі проблеми системи пенсійного забезпечення України дозволили запропонувати наступні заходи: провести низку ефективних заходів для належного запровадження в дію другого рівня пенсійної системи на основі автозапису всіх, хто працює, за прикладом інших країн, насамперед Польщі; здійснити підвищення рівня заробітної плати застрахованих осіб і її детінізація; сформувати систему персоніфікованого обліку пенсійних накопичень, автоматизованого звітування про стан накопичувальних пенсійних рахунків, систему акумуляції й обліку внесків, сумісної із системою електронних переказів банків; стимулювати розвиток третього рівня пенсійної системи – добровільного недержавного пенсійного забезпечення (посилити контроль діяльності недержавних пенсійних фондів (НПФ) із боку державних органів; забезпечити надійність отримання учасниками НПФ виплат; активне зацікавлення громадян в індивідуальній участі в НПФ; захист НПФ як інституційних інвесторів); запровадити професійну пенсійну систему для осіб, які працюють в особливих умовах чи роботодавцем яких є держава; завершити модернізацію першого рівня – солідарної пенсійної системи (наприклад, встановити збалансованість бюджету Пенсійного фонду України: видатки на виплату пенсій у солідарній системі мають забезпечуватися за рахунок власних надходжень Фонду, тобто передбачають його бездефіцитність; перехід від солідарної системи до системи допомоги після настання старості, яка розглядатиметься як варіант непрацездатності; введення солідарної пенсійної системи, як де-факто розподільчої, де обрахунок пенсії залежить тільки від страхового стажу й ґрунтується на прожитковому мінімумі; трансформація солідарної системи в умовно накопичувальну за прикладом Швеції чи Польщі на основі індивідуальних рахунків).

АНОТАЦІЯ

Багрянцева Т. В., «Пенсійне забезпечення в Україні: проблеми та шляхи вирішення».

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою професійного за спрямування «Фіскальне та митне адміністрування». – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2020.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти соціально-економічної сутності, принципів, моделей, складових, видів та інституційних засад пенсійного забезпечення, а також завдань та функцій Пенсійного фонду України.

Проаналізовано показники пенсійного забезпечення в Україні, здійснено оцінювання збалансованості бюджету Пенсійного фонду України та досліджено динаміку формування та використання недержавних пенсійних фондів.

Запропоновано напрями реформування пенсійного забезпечення в Україні, а саме: провести низку ефективних заходів для належного запровадження в дію другого рівня ПС на основі автозапису всіх, хто працює, за прикладом інших країн, насамперед Польщі; стимулювати розвиток третього рівня пенсійної системи – добровільного недержавного пенсійного забезпечення; запровадити професійну пенсійну систему для осіб, які працюють в особливих умовах чи роботодавцем яких є держава та завершити модернізацію першого рівня – солідарної пенсійної системи.

Ключові слова: пенсія, система пенсійного забезпечення, Пенсійний фонд України, недержавні пенсійні фонди, пенсійна реформа.

ANNOTATION

Bahriantseva T., «Provision of pensions in Ukraine: problems and solutions».

Qualifying work on obtaining a master's degree in the specialty « Finance, banking and insurance» under the master's program « Fiscal and customs administration». – Odessa National Economics University. – Odessa, 2020.

The work deals with the theoretical aspects of socio-economic essence, principles, models, components, types and institutional principles of pension provision and tasks and functions pf the Pension Fund of Ukraine.

Author analysis areas of pension reform in Ukraine, namely: to take a number of effective measures for the proper implementation of the second level of the PS on the basis of auto-recording of all those who work, following the example of other countries, especially Poland; to stimulate the development of the third level of the pension system - voluntary private pension provision; to introduce a professional pension system for persons working in special conditions or whose employer is the state and to complete the modernization of the first level - the solidarity pension system.

Keywords: pension, pension system, Pension Fund of Ukraine, private pension funds, pension reform